

Annan bebyggelse på Tenhållen

Att göra sig en bild av hur det såg ut på Tenhållen – på Kyrkvallen – som det står i äldre handlingar möter vissa svårigheter, då både dessa och den muntliga traditionen ger få upplysningar därom.

Ett är dock tämligen säkert, att före första kyrkans uppförande var kyrkbyns bebyggelse koncentrerad dels nedanför Tenhållen på den s. k. »Hammar» och västerut, den äldsta och folkrikaste delen av byn, dels till boplatser norr om kyrkan vid sjöarna Hundsjön och Västersjön, särskilt då till hemmanen norr om Hundsjön. Med stor sannolikhet var det närmaste området kring den blivande kyrkan fritt från bebyggelse.

Den gamla kyrkvägen norrut slingrade sig från »Hammar» västerut över det blivande »klockarhemmanet» upp genom skogen över Tenhållen (hållan som där går i dagen), sedan genom Billings torp över Fredriksbacken och vidare på östra sidan av Gruvberget upp till Hemling. Denna stig kallas än i dag för »Gamhemlingsvägen». Endast spår efter den finns nu, men före år 1871, då landsvägen från kyrkbyn och norrut togs i bruk, användes den gamla vägen både sommar och vinter. Det sägs, att den nödtorftigt kunde trafikeras med hjuldon på sommaren.

Under tiden mellan åren 1750 och 1800 hade ett 10-tal nybyggen och små byar tagits upp inom Björna. Det var en väglös bygd, där människorna levde sitt eget stilla liv i kampen för tillvaron. På upptrampade stigar gjordes få men nödvändiga besök i de etablerade byarna. Sedan församlingsbildningen var klar, blev besöken i sockenkyrkan kontinuerliga, och dessa kyrkstigar trampades flitigt ända till flera decennier in på vårt århundrade. Våra förfäder sparade ej på stegen, för dem var det naturligt att på lördagskvällen eller på söndagsmorgonen axla ränseln och ibland gå miltals in till sockencentret. De vältrampade stigarna, som man själv gick i sin ungdom, används ej längre. Antingen är de igenfällda eller igenvuxna. De hör till det förgångna.

Anledningarna till att kyrka uppfördes på denna sterila höjd som Tenhållen utgör, kan ha varit många. Här fick den sin plats på höjden »mitt i byn», ingen värdefull åkerjord behövde offras, och så var det stabil grund på hälleberget.

De första årtiondena in på 1800-talet ger äldre handlingar upplysning om att mindre bebyggelse skett på Tenhållen intill kyrkan. Dit hör följande:

Den förste kyrkvaktaren Sven Hallman, f. 1757, d. 1836, hade ett litet torp, där östra delen av kyrkogården nu ligger efter utvidgning. Detta torp, kallat Hallmanstorpet, inköptes av församlingen år 1842 till bostad åt den blivande folkskolläraren. Denne hette G. U. F. Öman och valdes år 1852. Det nämnda torpet kallades sedan för Ömangården. Den andre kyrkvaktaren i ordningen var Per Billing, f. 1794, d. 1871. Han var en avskedad båtsman och torpare och var kyrkvaktare åren 1837-1871. Detta torp ligger c:a 50 meter norr om kyrkan och innehas nu av författaren till denna historik. Både Hallmans och Billings torp hade ytterst små odlingar, ett par små potatisland och några obetydliga vallar, »lägdor». Kreatursbesättningen torde ha varit c:a en ko och några getter på varje torp, och höet skördades mest på utslätter. Namn som Billingsmyren påminner därom.

Sockenstuga tycks ha funnits relativt tidigt i församlingens historia, ty av ett sockenstämmoprotokoll från år 1826 framgår bl. a.: »I anseende till den ostadiga grund på vilken sockenstugan sig nu befinner beslöt sockenmännen att nästa vår efter avslutad vårand flytta densamma till en längre i väster utsedd plats, där den skall uppsättas samt med förstuga och kammare förses.» Den första sockenstugan hade tydligen ett rum. Till saken hör att såväl kyrkogården som området söder om densamma alltid varit vattenbemängd, vattensjuk som vi säger. Det troliga är därför, att den lilla sockenstugan stod där men att den flyttades några tiotal meter västerut, där marken ligger högre och även är stenbunden.

Vid samma sockenstämma beslöt sockenmännen, att de s. k. vallhusen (husen på kyrkvallen), bestående av bod och stallrum, som var uppsatta på södra sidan av kyrkan, inom fyra års tid skulle flyttas till en utstakad linje på västra, södra och norra sidan av

kyrkan. Tredskade någon mot beslutet, skulle laga åtgärder vidtas. För placering av nya vallhus gällde samma bestämmelser. Tydligt hade dessa hus hittills placerats litet hur som helst, men nu ville sockenmännen ha ordning på byggnadsverksamheten. Kyrkstugor och stallar fanns således tidigt. Oftast kunde stugorna ha namn efter byar, t. ex. angsta- och lockstastugorna.

Året innan ovanstående beslut fattades hade också församlingen på kyrkoherde Sidners inrådan beslutat att inom fyra år bygga stallar på kyrkvallen för att undvika trängsel i kyrkbyn. Dessa stugor och stallar användes flitigt, ty kyrkligheten var stor, och församlingskyrkan besöktes ofta och regelbundet av befolkningen.

Av ett sockenstämmoprotokoll från år 1825 framgår det även, att ett s. k. fattighus om tvenne rum hade timrats upp men ej inretts. Församlingen åtog sig nu att inreda det. Hur länge detta användes har ej kunnat utrönas. Det sägs i samma protokoll, att fattigvården dittills hade skett genom sammanskott av mjöl, smör, kött och strömming och att fattighjonen sköttes av de anhöriga. De få personerna i det lilla fattighuset bör därför ha varit sådana, som icke hade några närstående släktingar i livet.

Den nu nämnda bebyggelsen på kyrkvallen runt kyrkan var tydligen den enda från tidigt 1800-tal. Alla hus har nu skattat åt förgängelsen, och de sista kyrkstallarna i den s. k. kyrkbäcken revs ner omkring år 1920. De nu befintliga byggnaderna omkring kyrkan uppfördes på 1880- och 1890-talen och senare, och en del av de äldre husen har flyttats dit bl. a. från andra byar och åter uppförts, så stommen till dem kan vara från 1800-talets början.